Особливості отримання зразків для проведення експертизи у провадженнях про масові заворушення

Кузьменко О. П., здобувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Проведення експертизи у кримінальних провадженнях про масові заворушення є невід'ємною складовою процесу доказування обставин їх вчинення. Так, відповідно до ч. 2, 3 ст. 91 КПК України, експертиза є засобом отримання доказів (висновків експертів) сторонами кримінального провадження, що використовується ними за наявності потреби у наукових, технічних та інших спеціальних знаннях для вирішення певного питання у кримінальному провадженні. До спеціальних не відносяться загальновідомі зання, а також знання у галузі права. Проведення експертизи для з'ясування питань права не допускається (ч. 1 ст. 242 КПК України).

Судова експертиза - це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини кримінального провадження. Судова експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання (ч. 1 ст. 242 КПК України).

У кримінальних провадженнях про масові заворушення можуть виникнути підстави для обов'язкового призначення експертизи, зокрема, це встановлення причин смерті; встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень та визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням (ч. 2 ст. 242 КПК України).

Основними видами судової експертизи, що проводиться у кримінальних провадженнях щодо масових заворушень є: криміналістичні; інженерно-технічні; судово-медичні та судово-психіатричні. З метою більш повного задоволення потреб слідчої та судової практики проводяться комплексі експертизи (Наприклад, медико-трасологічні, психолого-психіатричні та ін.)

Проведення експертизи здійснюється в порядку залучення експерта як стороною обвинувачення, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого, так і стороною захисту на договірних умовах, у тому числі для проведення обов'язкової експертизи. У випадках, якщо слідчий, прокурор відмовив у задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта, сторона захисту може звернутися до слідчого судді із клопотанням про залучення експерта, що містить визначені ч. 2 ст. 244 КПК України дані.

В ряді випадків для експертного дослідження та формулювання висновків, разом із досліджуваним об'єктом необхідно надати зразки для

проведення експертизи - матеріальні об’єкти, що відображають певні властивості, ознаки, якості досліджуваного об’єкта (у тому числі й особи). Зразки передають зовнішні особливості, особливості структури та хімічного складу, психофізіологіні та інші особливості досліджуваного об’єкта.

Проблемним питанням є визначення процесуального значення зразків для експертних досліджень. Так, виходячи з результатів матеріалів судово-слідчої практики, а також результатів опитувань слідчих ОВС, найчастіше зразки, що отримуються для експертних досліджень, практичні працівники відносять до речових доказів. Свою точку зору (в ході анкетування та опитування) вони мотивують тим, що, по-перше, вони є матеріальними, тобто речовими об’єктами, а по-друге, вони містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 98 КПК України).

На наш погляд, такий підхід є гносеологічно не вірним, оскільки зразки для проведення експертних досліджень самі по собі нічого не доводять й не встановлюють, а використовуються виключно для проведення експертизи та не мають іншого процесуального (доказового) значення у кримінальному провадженні.

Процесуальний порядок відбирання зразків визначений ст. 245 КПК України. Так, у випадку необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертизи призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.

Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. ст. 160-166 КПК України). Разом з тим, необхідно пам'ятати, що сторона кримінального провадження, суд може отримати речі або документи - зразки для експертного дослідження також й за умови їх добровільного надання володільцем без застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

В ході розслідування масових заворушень виникає потреба у отриманні також і біологічних зразків у особи, що здійснюється за правилами, передбаченими ст. 241 КПК України. Так, відбирання біологічних зразків у особи здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Якщо така дія супроводжується оголенням особи, в якої відбираються біологічні зразки, то це здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при відбиранні біологічних зразків у особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу.

Особі пред'являється постанова прокурора та пропонується добровільно надати біологічні зразки. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони, що

розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 КПК України, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

На наш погляд, такий порядок отримання дозволу на отримання біологічних зразків особи у разі її відмови від добровільного їх надання, є таким, що штучно створює перепони для швидкого та ефективного розслідування, оскільки збільшує терміни проведення основного заходу - проведення експертизи. На наш погляд, постанова прокурора, що здійснює нагляд за додержанням законності в ході розслідування масових заворушень є достатньою юридичною підставою для отримання біологічних зразків особи у встановленому законом порядку. При цьому слід пам’ятати, що при відбиранні біологічних зразків у особи не допускаються дії, які принижують її честь і гідність або небезпечні для її здоров'я.